

Kratek pregled razvoja industrije na Loškem

Izvleček

V prispevku je predstavljen razvoj nekaterih industrijskih obratov in tovarn, ki so s svojim delovanjem vplivali na razvoj Škofje Loke in njene okolice. Spremljamo razvoj, preoblikovanja, združevanja in razdruževanja posameznih podjetij, širitve, pri nekaterih tudi propad. V uvodnem delu je predstavljeno tudi nekaj manjših obratov, ki so bili zametek pravega industrijskega razvoja. Pred 2. svetovno vojno so bile zelo dobro razvite tekstilna, kovinska in lesna industrija, po vojni so se jim pridružile še prehrambna, izolacijska in embalažna industrija. Skozi prizmo razvoja posameznih tovarn se kažejo spremembe v družbi in gospodarstvu. Napredek in modernizacija sta botrovala velikim prelomnicam in tako začrtala razvojno pot loške industrije.

Abstract

Brief review of the development of industry in the Škofja Loka area

The contribution presents the development of some industrial plants and factories that, through their operation, influenced the development of Škofja Loka and its surroundings. The development, transformation, amalgamation of individual companies, expansion and in some cases also collapse are followed. The introductory part also presents some smaller plants that signified the beginning of real industrial development. Before the Second World War, textile, metal and wood industries were very well developed, which were joined after the war with food processing, insulation and packaging industries. Changes in society and the economy are reflected through the prism of the development of individual factories. Progress and modernisation were responsible for a major turning point and thus underlined the development of Škofja Loka industry.

Začetki industrije na Loškem

Pod vzhodnim obronkom Loškega pogorja se razprostira mesto Škofja Loka, ki je, skupaj s Selško in Poljansko dolino, od leta 973 do leta 1803 tvorilo Loško gospostvo. Njegovi lastniki so bili freisinški škofje, ki so intenzivno izkoriščali naravne danosti ozemlja. Ob tem se je gospostvo zaradi svoje lege in dobro utrjenih poti ponašalo tudi z živahno trgovino in obrtjo, kar je Škofjo Loko cehovsko še okrepilo. Obrti, ki so se razvile v mestu in okolici, so sprva zadoščale lokalnim potrebam, pozneje se je trg razširil. Po podržavljenju freisinškega gospostva (1803) je gospodarska moč Škofje Loke začela upadati.¹ Industrija na Loškem zaradi močne obrtne dejavnosti ni mogla zaživeti. Pomemben dejavnik pri njenem razvoju je bila železniška proga, ki je bila leta 1870² speljana čez Trato, mimo Škofje Loke.

Na prelomu v 20. stoletje je Škofja Loka štela okoli 2 000 prebivalcev,³ ki so se preživljali predvsem z obrtjo, trgovino in poljedelstvom v mestni okolici. Bila je bolj obrtniško središče, saj se je prava industrija začela razvijati šele med

Škofja Loka v začetku 20. stoletja, spredaj Krennerejeva tovarna sukna.

(hrani: Loški muzej Škofja Loka)

- 1 Logar, Kratek prerez loškega gospodarstva, str. 87.
- 2 Planina, *Škofja Loka s Poljansko in Selško dolino*, str. 17. Glej tudi: Jenko, Vloga Škofje Loke v snovanju železniškega omrežja, str. 182–200; Jenko, Zgodovinski razvoj projekta železnice Škofja Loka–Divača (–Trst), str. 82–101.
- 3 Drnovšek, Prispevek k zgodovini izseljevanja z Gorenjske ..., str. 204.

obema vojnoma. Tako kot drugi kraji na Kranjskem je bila tudi Škofja Loka izpostavljena izseljevanju. Za obdobje med letoma 1892 in 1916 imamo ohranjene uradne podatke o izselitvi 151 ljudi,⁴ ki so v tujih deželah iskali predvsem boljši zaslužek; precej jih je odšlo v Ameriko.

Prvi industrijski obrat na Loškem je bila tovarna sukna⁵ Alojza Krennerja. Izdelovali so odeje in razne vrste blaga (letnega, zimskega, damskega, flanelo, velur in loden ter blago za redovniške obleke). Krenner je, poleg drugih novosti, v tovarni leta 1894 postavil prvo elektrarno na Kranjskem⁶, ki je s presežki električne energije napajala tudi loško mestno razsvetljavo. Tako je Škofja Loka postala prvo mesto na Kranjskem z električno javno razsvetljavo. Po Krennerjevi smrti sta podjetje prevzela sinova, Alojz mlajši in Viktor. Slednji je tovarno po vojni prodal Jakobu Dermoti iz Železnikov, ta pa leta 1921 delniški družbi Šešir⁷.

Tekstilna, lesna, kovinska in prehrabna industrija pred 2. svetovno vojno

Kar nekaj tovarn na Loškem (Odeja, Kroj) je nastalo na dolgoletni tradiciji manjših obrtnih delavnic, ki so se v času med vojnoma širile in razvijale, nastajala pa so tudi nova podjetja. Prvi industrijski obrati so nudili možnost zaposlitve domačim delavcem, ki so pred tem odhajali na delo v sosednja mesta, predvsem industrijsko bolj razviti Kranj. Lokalno se je industrija na Loškem razvijala različno. Tekstilne tovarne in obrati so nastajali v neposredni okolici mesta, medtem ko je bil center lesne industrije bližje železniški progi na Trati pri Škofji Loki.

Na Spodnjem trgu je bilo leta 1921 ustanovljeno podjetje **Šešir**, ki se je specializiralo za izdelavo klobukov iz volne in zajčje dlake. Sprva precej zastarele stroje in opremo je podjetje v času gospodarske krize konec 20-ih in v začetku 30-ih let posodobilo. Tovarna je povprečno zaposlovala od 150 do 180 delavcev.⁸ Konec 30-ih let se dvigne kakovost in poveča proizvodnja. Razcvet podjetja pa ni trajal dolgo, saj so se med vojno stroji iztrošili, zastala so investicijska vlaganja, materiala za redno proizvodnjo je bilo premalo. Po vojni so podjetje obnovili in še naprej razvijali specifičen program izdelave ženskih in moških pokrival. V drugi polovici 80-ih se je podjetje usmerilo v izvoz in v začetku 90-ih let izvažalo že 90 % proizvodnje. Zadnja leta pa se, podobno kot številna podjetja v slovenski tekstilni industriji, spopada s težavami in bori za preživetje.

Leta 1928 je v Šolski ulici v Škofji Loki začela obratovati **Thalerjeva proiz-**

4 Drnovšek, Prispevek k zgodovini izseljevanja z Gorenjske ..., str. 204.

5 Prvič vpisana v obrtni register leta 1871, leta 1874 registrirana pri Deželnem in trgovskem sodišču v Ljubljani; Šega, Štiri generacije škofjeloških Krennerjev, 2. del, str. 51–52.

6 Gašperšič, Razvoj elektrifikacije konzumnega področja Občine Škofja Loka, str. 14.

7 Šešir, Škofja Loka – spominska knjižica ob 40-letnici stavke ..., str. 2.

8 Šešir, Škofja Loka – spominska knjižica ob 40-letnici stavke ..., str. 3.

vodnja prešitih odevj.⁹ Ustanovil jo je Rado Thaler, trgovec z blagom in galanterijo, da bi ponudbo svoje trgovine dopolnil s prešitimi odejami. Delavnica, ki je zaposlovala le od pet do deset delavk, je na leto porabila od 20 do 30 tisoč kilogramov surovin (predelan in nepredelan surov bombaž, bombažni odpadki).

Poleg omenjene delavnice je Rado Thaler leta 1934 v Vincarjih ustanovil tudi tekstilno tovarno,¹⁰ h kateri je dve leti pozneje kot družabnik pristopil industrialec Brumen iz Ljubljane. Podjetje Brumen & Thaler je zaposlovalo od 40 do 50 delavcev, izdelovali so blago iz čistega bombaža in umetne svile. Prejo so delno uvažali iz Češkoslovaške republike, Nemčije in Poljske. Tovarna je obratovala do leta 1949, ko je bila nacionalizirana, stroji pa preseljeni v Ajdovščino.

Med vojnama sta Pavel Markgraf in Gustav Horak,¹¹ lastnika tekstilne tovarne Inteks v Kranju, na Trati pri Škofji Loki ustanovila predilnico.¹² Z ugodno lego ob železniški progi in zaposlitvijo domačega prebivalstva je podjetje proizvodna

poslopja gradilo postopno; najprej bombažno predilnico in vlagalnico, nato čistilnico, mikalnico in česalnico. Novo trinadstropno železobetonsko stavbo so začeli graditi med 2. svetovno vojno in vanjo montirali na Poljskem kupljene zastarele predilne in tkalske stroje. Po vojni je tovarna postala splošna družbena last¹³ in kot taka bolj ali manj uspešno prestajala vzpone in padce jugoslovanskega in slovenskega gospodarstva. V letu 1950 se je tovarna preimenovala v **Gorenjsko predilnico**. Leta 1975 so, kot največjo investicijo podjetja, uvedli popolnoma nov tehnološki postopek predenja bombaža in umetnih vlaken (t. i. open-end postopek),¹⁴ s čimer so prešli na povsem novo kakovost bombažne

Izdelki Gorenjske predilnice iz ročnih pletiv in jerseyja, 1974.

(iz: Jubilejna publikacija ob 40-letnici Gorenjske predilnice, hrani: Loški muzej Škofja Loka)

9 Sterle, *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja*, str. 85.

10 Sterle, *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja*, str. 85.

11 Braniselj, *Osnovanje in razvoj Gorenjske predilnice do leta 1945*, str. 178.

12 Predilnica je bila ustanovljena leta 1933, z obratovanjem je začela naslednje leto. *Spominski zbornik Slovenije*, str. 649.

13 Braniselj, *Osnovanje in razvoj Gorenjske predilnice do leta 1945*, str. 184.

14 *Gorenjska predilnica Škofja Loka 50*, jubilejna publikacija, str. 5.

in sintetične preje. Postavljena je bila linija za predelavo ostankov, s tem se je precej odpadkov recikliralo. Novembra 1998 se je podjetje preoblikovalo v delniško družbo, sestavljata jo matična družba Gorenjska predilnica in hčerinsko podjetje Lokateks, ki je bilo sredi leta 1991 ustanovljeno kot podjetje za zaposlovanje invalidov. Prevzelo je takratni program proizvodnje in prodaje izdelkov, pretežno za prodajo na drobno: preje za ročno pletenje in pletiva.

Poleg tekstilne je bila na Loškem razvita tudi lesna industrija. Na prelomu stoletja so bili ustanovljeni trije lesni obrati: Calearijev, Dolenčev in Heinriharjev.

Franc Caleari je s svojim bratom in družabnikom Humbertom leta 1909¹⁵ registriral podjetje Franc Caleari in brat – trgovina z lesom. Podjetje je imelo prostore v Starem Dvoru pri Škofji Loki, kjer je bilo bližje železniški povezavi.¹⁶ Ob začetku 1. svetovne vojne je Caleari postavil žago, saj se je ob delovanju ostalih loških lesnih obratov žagarska dejavnost na Loškem razmahnila. Po 1. svetovni vojni je obrat odkupila Kreditna banka, leta 1925 pa ga je prevzel Franc Dolenc.

Franc Dolenc, posestnik, trgovec in gostilničar, je leta 1863 ustanovil lesni obrat. Ta se je ob gradnji karavanškega in bohinjskega predora, z organizacijo dobave kamenja s Kamnitnika do železniške postaje na Trati, razvil v pravi industrijski obrat. Sezonsko je podjetje zaposlovalo okoli 200 delavcev. Obrat niti v letih najhujše gospodarske krize ni zašel v večje finančne težave. Leta 1938 so največ izvažali v Grčijo, Albanijo, Italijo, Nemčijo in na Madžarsko. Po 2. svetovni vojni je bil Dolenčev obrat nacionaliziran in je skupaj s Heinriharjevim obratom prešel v upravo Gorenjskega gozdnega gospodarstva.

Lesni obrat **Franca Heinriharja**, registriran kot Trgovina z lesom, ogljem in mešanim blagom,¹⁷ se je razvijal še hitreje od Dolenčevega. Zaposloval je od 200 do 300 delavcev in od 70 do 80 % svojih izdelkov izvažal v tujino (Grčija, Italija, Španija). Leta 1930 se je do tedaj posamično podjetje preoblikovalo v delniško družbo. Podjetje je po vojni, skupaj z Dolenčevim obratom, prešlo v upravo Gorenjskega gozdnega gospodarstva.

Ena od gospodarskih dejavnosti, ki se je razvila iz obrtnih delavnic, je bila kovinska industrija. Leta 1923 je **Franz Gotlieb Schneider**¹⁸ v Škofji Loki ustanovil strojno delavnico malih turbin, regulatorjev, opreme za vodne pogone in drugo. V 30-ih letih je zaposloval 20 kvalificiranih kovinarjev.¹⁹ V drugi polovici 30-ih so začeli z izdelovanjem različnih hladilnih strojev.²⁰ Po vojni je bilo podjetje nacionalizirano in priključeno Litostroju Ljubljana, ta je delavnico ukinil in delavce premestil v Ljubljano.

15 Štukl, Prispevki k privatni proizvodnji v Škofji Loki od cehov do leta 1941, str. 40.

16 Olip, Pregled razvoja škofjeloške lesne industrije, str. 185.

17 Tušek, Poskus orisa razvoja lesne industrije na Trati pri Škofji Loki, str. 125.

18 Šolc, 150 strokovnjakov in 7000 konjskih moči, str. 68.

19 Šolc, 150 strokovnjakov in 7000 konjskih moči, str. 70.

20 *Spominski zbornik Slovenije*, str. 649.

Poleg Schneiderjeve delavnice je bil pred 2. svetovno vojno ustanovljen tudi **Mlinostav** (izdelava poljedelskih, pekovskih in sorodnih strojev), ki ga je pozneje kupila Mestna hranilnica Škofja Loka. Slednja je zemljišče in poslopja podjetja zaradi gospodarske krize prodala Markrafu in Horaku (ustanovitelja Škofjeloške predilnice).

Pilarna na Godešiču²¹ je ob ustanovitvi (1932) sprva zaposlovala le tri delavce, a se je z modernizacijo obrata njihovo število že po nekaj letih povečalo. Letno so izdelali 15 000 pil. Po vojni je pilarno prevzel Krajevni ljudski odbor Reteče. Kljub preselitvi v nove prostore (1955), pri železniški postaji v Retečah,²² in sprva dobremu poslovanju se je leta 1963 združila s podjetjem Elra.

Od prehranske industrije je v mestu od leta 1897 do 2. svetovne vojne²³ delovala **kisarna Josipa Guzelja**, ki je s svojimi izdelki pokrivala loško območje z obema dolinama, okolico Kranja in segla tudi do Šentvida pri Ljubljani ter Dovjega na Gorenjskem. Največ odjemalcev kisa je bilo iz Škofje Loke. To so bili predvsem špeceristi s trgovinami, gostilničarji in razna kmetijska in konzumna društva, kmetijske ter nabavne zadruge. V letih gospodarske krize (v začetku 30-ih 20. stoletja) je prodaja kisa upadla. Med 2. svetovno vojno so Nemci ustavili delo v obratu in uničili naprave za izdelovanje kisa.²⁴ Po vojni kisarna ni več delovala.

Poleg tega je na Loškem delovalo tudi nekaj mlinov. Omenimo le leta 1929 registrirano družbo **Tratamlin Škofja Loka - kolodvor**²⁵. Ker zaradi gospodarske krize ni uspešno poslovala, jo je prevzela Mestna hranilnica iz Škofje Loke. Slednja je podjetje prodala Stanku Heinriharju in bratoma Debeljak. Franc Debeljak je mlin vodil do leta 1946, ko je odkupil ostale deleže in postal lastnik do nacionalizacije (1948). V nekaj letih se je podjetje razširilo po Gorenjski (Breg, Zapuže, Globoko, Lesce, Javornik) in se leta 1955 osamosvojijo. Obrat v Škofji Loki je bil likvidiran leta 1958, poslopja pa kasneje vključena v kompleks LTH.

Leta 1899 je bila registrirana Mlekarska zadruga v Škofji Loki, ki je ustanovila **mlekarno**.²⁶ Odkup je z območja Škofje Loke razširila tudi na območje Poljanske doline do Trebije. V času okupacije so Nemci mlekarno popolnoma prenovili, da bi zadostovala za njihove potrebe. Po vojni se je proizvodnja razširila, povečalo se je število delavcev. Mlekarna še danes deluje v okviru Kmetijsko gozdarske zadruge Škofja Loka.

Leta 1926 je bila ustanovljena tudi **mlekarska šola**, ki je imela prostore v Puštalskem gradu. Leta 1937 jo je, kot edino v Dravski banovini, prevzelo kmetijsko ministrstvo.²⁷ Ob začetku 2. svetovne vojne je prenehala delovati.

21 Masterl, Nova pilarna v Retečah, str. 93.

22 Občina Škofja Loka 1953–1957, str. 5.

23 Pirih, »Jesharna« v Škofji Loki, str. 56.

24 Pirih, »Jesharna« v Škofji Loki, str. 62.

25 Štukl, Prispevki k poznavanju lokalnega gospodarstva v Škofji Loki ..., str. 63.

26 Lukančič, Ob stoletnici mlekarne (1899–1999), str. 27.

27 Spominski zbornik Slovenije, str. 335–336.

Razvoj starih industrijskih panog in nastanek novih od konca 2. svetovne vojne do danes

Razvoj industrije na Loškem je upočasnila 2. svetovna vojna. Podjetja, ki se vojnim razmeram niso prilagodila, so med in po vojni propadla ali se preoblikovala. Tovarne, ki pa so se obdržale, so po vojni s pomočjo dobro oblikovane delavske zavesti vlagale v obnovo. V tovarnah so organizirali športne in kulturne dejavnosti, veliko so vlagali tudi v razvoj infrastrukture.²⁸ Značilnost loškega gospodarstva je velika heterogenost po panogah in razpršenost po lokalnih centrih. V Škofji Loki je nastala industrijska cona Trata, kjer so tovarne na prehodu iz 70-ih v 80-ta leta gradile nova poslopja, se posodabljale, povečevale, dopolnjevale proizvodnjo in se usmerjale v prodajo na jugoslovansko tržišče.

Industrija je nudila možnost zaposlitve delavcem, ki pa jih je v industrijskih središčih primanjkovalo. Tako so prihajali tudi iz podeželja, kar je povzročilo njegovo deagrarizacijo. Nekaj delovne sile je prišlo tudi iz drugih jugoslovanskih republik, vendar je bila večina zaposlene delovne sile iz Škofje Loke in okolice ter iz Poljanske doline²⁹. Izoblikoval se je sloj kvalificiranih in polkvalificiranih delavcev. V 80-ih letih je bila več kot polovica loškega prebivalstva zaposlenega v industriji. Zaradi večjega števila prebivalcev, in s tem potrebe po novih stanovanjih, so nastajala nova naselja (Frankovo in Hafnerjevo naselje na Trati, Groharjevo naselje, Kamnitnik in Podlubnik),³⁰ ki so vplivala predvsem na urbanizacijo predmestja Škofje Loke.

Poleg novih naselij so podobo loške okolice spreminjala tudi nova tovarniška poslopja, med katerimi je bila tudi **Odeja**, ki je zrasla na tradiciji Thalerjeve obrtne delavnice prešitih odev. V vojnem času je proizvajala posebne vatirane odeje za fronto. Po vojni je Narodna vlada Slovenije obrat prevzela v državno upravljanje. Takrat so zaposlovali 23 delavcev in letno izdelali več kot 21.000 prešitih odev. Obdobje od 1967 do 1972 je za Odejo predstavljalo čas napredka.³¹ Velika količina naročil je zahtevala izgradnjo nove tovarne na Trati, kamor se je leta 1973 preselilo 130 delavcev. V 80-ih letih je Odeja razširila proizvodni program z izdelavo vzglavnikov in spalnih vreč ter otroškimi programom.³² Na jugoslovanskem trgu so bili navzoči predvsem na Hrvaškem, kar so po propadu Jugoslavije nadomestili z izvozom v severno Evropo. Po osamosvojitvi in spremembi družbenega sistema se je podjetje statusno preoblikovalo v delniško družbo, kasneje (2009) pa v družbo z omejeno odgovornostjo.

28 Glej tovarniška glasila LTH (Delo in uspeh: glasilo SOZD LTH Škofja Loka, 1969–1987), Jelovice (Glasilo delovnega kolektiva Jelovica, lesna industrija Škofja Loka, 1972–1983), EGP (Odrpte strani: Glasilo delovnega kolektiva EGP Škofja Loka, 1977–1989), Gorenjske predilnice (Glasnik delovnega kolektiva Gorenjske predilnice, 1988–1990).

29 Štefe, Dnevna migracija iz Škofje Loke z okolico in v njo, str. 342.

30 Albreht, Gradbeništvo na škofjeloškem ozemlju po drugi svetovni vojni, str. 290.

31 Drakulič, Zgodba o Odeji, str. 277.

32 Holynski, *Gorenjska industrija od manufaktur do danes*, str. 35.

Poslopja Jelovice, 1956. (hrani: Loški muzej Škofja Loka)

Začetki konfekcije **Kroj** segajo v leto 1946, ko je pet delavcev pričelo z delom na dveh šivalnih strojih. Izdelovali so oblačila po meri; ob koncu 50-ih let so začeli z maloserijsko proizvodnjo za trgovska podjetja, bolnišnice in železniško - transportno podjetje.³³ Zaradi povečanja konkurenčnosti je podjetje začelo z izdelavo lastne konfekcije. Leta 1968 so začeli graditi novo poslopje v industrijski coni na Trati, kamor se je podjetje (1971) preselilo iz Klobovsove ulice. Obrat se je odtlej moderniziral, zaposlil novo delovno silo ter prodrl tudi na tuja tržišča. Zaradi povečanja izvoza so se preusmerili v t. i. lon posle (proizvodnja po pogodbi), pri čemer so bili uspešni. Tako so leta 1982 izdelali kar 100 000 izdelkov za domače in 60 000 za tuje tržišče. Kroj se je specializiral za proizvodnjo ženskih in moških plaščev, ženskih kostimov in jopic. Kljub dolgoletnemu uspešnemu poslovanju je podjetje zašlo v težave in je od leta 2002 v stečaju.

Potrebi po obnovi med vojno poškodovanih objektov se je po koncu 2. svetovne vojne prilagodila tudi lesna industrija, ki se je usmerila v maksimalen izkoristek žagarskih kapacitet³⁴. Iz nekdanjega Dolenčevega in Heinriharjevega obrata se je leta 1948 oblikoval LIP Škofja Loka, ki se ob združitvi z LIP Kranj preimenoval v LIP Trata (1949). Nekdanji Calearijev obrat je po vojni prevzelo Ministrstvo za industrijo, leta 1947 ga je dobilo podjetje Gradis iz Ljubljane. Slednje se je leta 1954 združilo z Jelovico, naslednje leto (1955) pa so ustanovili Medzadružni lesno-industrijski kombinat **Jelovica**. Izdelovali so stavbno pohištvo, lesene barake in izolacijske heraklit 'jugolit' plošče. V 60-ih letih so se usmerili v serijsko proizvodnjo montažnih objektov. Zaradi povečanega proizvodnega programa in naročil so v 70-ih letih ob starih obratih zrasle nove proizvodne hale. Leta 1970 se je Jelovici pridružil LIK Kranj. Po tej združitvi se je v Škofji Loki ustalila proizvodnja vezanih oken, vrat in montažnih objektov, medtem ko so druge proizvodne hale prevzele primarno predelavo (Preddvor), senčila (Kranj), termoton okna (Gorenja vas) in okna za izvoz (Sovodenj).³⁵ Leta 1990 je Jelovica zaposlovala 1 150 delavcev,

33 Primožič, Ob 30-letnici modne konfekcije Kroj v Škofji Loki, str. 176.

34 Olip, Pregled razvoja škojeloške lesne industrije, str. 186.

35 Holynski, *Gorenjska industrija od manufaktur do danes*, str. 63.

ki so letno predelali 40.000 m³ lesa. V omenjenem letu so večji del dohodka ustvarili še na jugoslovanskem tržišču, le 12 % proizvodnje so izvozili na tuja tržišča. Od leta 1996 dalje podjetje posluje kot delniška družba, ukvarja se s proizvodnjo energijsko varčnih hiš, oken in vrat. Svoje proizvode prodaja na več kot 25 svetovnih trgih, kamor izvozi več kot polovico svoje proizvodnje.

Z namenom opravljanja večjih gradbenih del v obnovi in izgradnji ključnih objektov elektrifikacije in industrializacije³⁶ je ljubljanski **Gradis** leta 1947 ustanovil obrat na Trati, ki je proizvajal in montiral odre ter opaže, strešne konstrukcije, stavbno mizarstvo in lesene barake. Leta 1980 je obrat obnovil žago in zgradil nove prostore za proizvodnjo stavbnega pohištva. Konec 80-ih let je podjetje zašlo v krizo in po uspešni sanaciji je bil osnovan LIO, lesna industrija in objekti, p.o., ki je poleg primarne predelave lesa in lesnega stavbarstva začela z izdelavo masivnega biopohištva. Podjetje je leta 1990 zaposlovalo 240 delavcev.³⁷ V postopku privatizacije se je preoblikovalo v delniško družbo, ki pa je trenutno v stečaju.

Po 2. svetovni vojni so na Loškem nastale tudi specializirane tovarne za predelavo in proizvodnjo kovinskih izdelkov in polizdelkov. Iz avtoservisnega podjetja, ustanovljenega leta 1953, se v začetku 60-ih let razvije podjetje **Limos**, ki je izdelovalo opremo za škofjeloško klavnico. Zaradi velikega povpraševanja po njihovih izdelkih se je podjetje sčasoma specializiralo izključno za opremljanje klavnic in izdelovanje klavniške opreme, ki so jo med drugim izvažali tudi v Rusijo. S svojim programom lahkih in težkih konstrukcij uspešno sodelujejo tudi z družbami s področja gradbeništva.

Zaporniki na Igu so v delavnicah med drugim izdelovali tudi kovinske izdelke. Leta 1947 je bilo iz teh delavnic ustanovljeno podjetje, ki si je leto pozneje nadelo ime Državno elektro - kovinsko podjetje Motor. Ko se je nekdanja Thalerjeva predilnica iz Vincarij preselila v Ajdovščino, se je v izpraznjene prostore naselilo podjetje Motor. Glavnino delovne sile so predstavljali kaznjenci, vendar se je podjetje trudilo, da so zaposlovali tudi civilne osebe. Nenehno je širilo proizvodni program in leta 1954³⁸

Podjetje LTH – Loške tovarne hladilnikov je od leta 2009 v stečaju. (hrani: Loški muzej Škofja Loka)

36 Oglas podjetja Gradis lesni obrati Škofja Loka, v: *Loški razgledi* 1, Škofja Loka 1954.

37 Holynski, *Gorenjska industrija od manufaktur do danes, Tovarne in njihovi izdelki*, str. 63.

38 Ivan Gorenc, Kratka zgodovina podjetja Motor, v: *Loški razgledi* 14, Škofja Loka 1967, str. 138.

Akumulatorska svetilka podjetja Elra, 1961. (hrani: Loški muzej Škofja Loka)

začelo z izdelovanjem hladilnih naprav. Leta 1960 se podjetje preimenuje v **LTH – Loške tovarne hladilnikov**, ki je takrat zaposlovalo 600 delavcev. Poleg hladilnih omar, pultov in vitrin so začeli s proizvodnjo zamrzovalnih skrinj. Konec 80-ih let sta se od podjetja odcepili livarna in orodjarna, v sklopu podjetja LTH pa je ostala proizvodnja na Trati. LTH je še leta 1990 izvozilo dobro tretjino svoje proizvodnje, ostalo so prodali na jugoslovanskem trgu.³⁹ Po razpadu Jugoslavije so zašli v krizo, iz katere so se, vsaj za določen čas, rešili z zmanjšanjem števila zaposlenih. Kljub temu so od leta 2009 v stečajnem postopku.

Obrtno podjetje **Elra** je od leta 1954 delovalo v Koširjevem mlinu, in sicer kot servisno podjetje električnih strojev in aparatov. Leta 1960 opustijo to dejavnost in začnejo z izdelavo kuhalnikov in drugih gospodinskih aparatov. Z razširitvijo proizvodnega programa (spajkalniki, plinske katalitične

peči, kaloriferji in drugo) ter s povečanjem prostorskih kapacitet (priključitev Pilarne v Retečah) se razvijejo v industrijsko podjetje. V začetku 70-ih let so se priključili Iskri ter razvili lastne štedilnike (Venera, Corona). Zaradi administrativnih ukrepov na področju cen in težav široke potrošnje v Iskri so kmalu zašli v krizo. Leta 1986 so se priključili Elektromotorjem Železniki (danes Domel), ki so leta 1992 ustanovili firmo **Corona**, Proizvodnja in trženje električnih aparatov, Reteče, ki od leta 2008 ne obstaja več. Nasledil jo je Domel IP, Invalidsko podjetje d.o.o.

Poleg omenjenih lesnih, kovinskih in tekstilnih obratov imamo na Loškem zastopane tudi druge industrijske panoge. Od gradbenih velja omeniti leta 1951 ustanovljeno Gradbeno podjetje **Tehnik**, ki je s svojim delom vplivalo na urbaniščno podobo loškega predmestja in okolice. Gradili so stanovanjske komplekse (Novi svet, Frankovo in Groharjevo naselje, Partizanska cesta), industrijska poslopja (LTH na Trati, Jelovica, Odeja) in urejali kanalizacijo, vodovod in komunalno.⁴⁰ V drugi polovici 80-ih let so v podjetju posodobili avtopark, modernizirali stroje in v začetku 90-ih postali največje gradbeno podjetje na Gorenjskem, ki je gradilo tudi izven slovenskih meja. Leta 1998 se je podjetje preoblikovalo v delniško družbo.

EGP – Embalažno grafično podjetje je zraslo iz knjigoveznice, ki je z delom začela leta 1958, v puštalskem gradu, in je zaposlovala predvsem invalide. Kasneje je bila glavna dejavnost podjetja proizvodnja komercialne embalaže iz

³⁹ Holynski, *Gorenjska industrija od manufaktur do danes*, str. 10.

⁴⁰ Albreht, *Gradbeništvo na škofjeloškem ozemlju po drugi svetovni vojni*, str. 290.

kartona in lepenke. Za svoje oblikovalske dosežke na področju embalaže je podjetje prejelo številne nagrade. V prvi polovici 70-ih let so se preselili v nova poslopja na Trati. Danes je podjetje organizirano kot delniška družba. Ima vodilno vlogo pri izdelavi embalaže v Sloveniji, svojo vlogo pri prodajni, darilni in promocijski embalaži pa utrjuje tudi na širšem evropskem in globalnem trgu.

Družinsko podjetje **Šibo** je iz obrtne delavnice, ustanovljene leta 1967, preraščalo v pravo industrijsko proizvodnjo plastičnih zaporkov za kozmetično industrijo. Z leti se je delavnica širila, tako prostorsko kot programsko, in od leta 1993 uspešno posluje s tujimi trgi kozmetične, prehranske in gospodinske industrije. Izdelke izvažajo v več kot 18 držav po vsem svetu, zaposlujejo več kot 200 delavcev.

V prehranski industriji loško območje zastopa podjetje **Peks** (danes Mlinotest), ki je nastalo z združitvijo nekaj obrtnih pekarn v Škofji Loki, Selški in Poljanski dolini. Leta 1966 je pekarna dobila nove prostore ob Kidričevi cesti in se nekaj let pozneje preimenovala v Peks Škofja Loka, proizvodno trgovsko podjetje. Od konca leta 2004 posluje v okviru Mlinotesta d.d. kot njegova hčerinska družba (Mlinotest Peks d.o.o. Škofja Loka).

Industrijsko in montažno podjetje za izolacije **Termika** je bilo ustanovljeno leta 1958, ko se je ločilo od matičnega podjetja Izolirka (Ljubljana). Poleg obrata v Bodovljah in Poljanah so leta 1969 odprli tovarno in novo linijo mineralne volne na Trati. Sredi 80-ih let so krajanji zaradi onesnaževanja okolice javno izrazili nezadovoljstvo in tovarna je kmalu zgradila nove čistilne naprave. Leta 1988 se je podjetje na Trati ločilo od Termike in ustanovilo samostojno podjetje **Termo**, ki je z uspešnim poslovanjem v začetku 90-ih let izvozilo več kot polovico izdelkov. Leta 2007 je Termo prevzel multinacionalni koncern Knauf.⁴¹

Po osamosvojitvi Slovenije (1991) se je moralo gospodarstvo spopasti z izgubo jugoslovanskega trga in s prilagoditvijo tržnemu gospodarstvu. Izguba trga je močno prizadela loško industrijo, ki pa je krizo prebrodila in se razmeroma uspešno preusmerila na tuja tržišča. V tem času je bila izpeljana tudi obsežna reforma občinske uprave. Iz krajevnih skupnosti Gorenja vas, Poljane, Železniki in Žiri, ki so bile prvotno v Občini Škofja Loka, so bile leta 1995 ustanovljene nove občine. Občina Škofja Loka pa je, čeprav v zmanjšanem teritorialnem obsegu, še naprej uspešno razvijala svoje gospodarstvo.

VIRI IN LITERATURA:

Albreht, Jože: Gradbeništvo na škofjeloškem ozemlju po drugi svetovni vojni, v: *Loški razgledi* 19, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, str. 288–291.

Braniselj, Franc: Osnovanje in razvoj Gorenjske predilnice do leta 1945 : ob 30-letnici pričetka izgradnje podjetja, v: *Loški razgledi* 5, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1958, str. 178–184.

Drakulič, Igor: Zgodba o Odeji, v: *Loški razgledi* 55, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2008, str. 269–282.

Drnovšek, Marjan: Prispevek k zgodovini izseljevanja z Gorenjske pred prvo svetovno vojno –

41 Štefan Žargi, Termo postal Knauf Insulation, v: *Gorenjski glas*, 9. november 2007.

- s posebnim poudarkom na Škofji Loki, v: *Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino*, letnik 37, šte. 3, Ljubljana 1989, str. 203–218.
- Enciklopedija Slovenije* 4, geslo Industrija, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1990, str. 128–131.
- Enciklopedija Slovenije* 11, geslo Slovenija, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1997, str. 296–377.
- Gašperšič, Janez: Razvoj elektrifikacije konzumnega področja Občine Škofja Loka, v: *Sto let električne razsvetljave v Škofji Loki, Doneski 3, Loški razgledi*, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1995, str. 14–22.
- Gorenc, Ivan: Kratka zgodovina podjetja Motor, v: *Loški razgledi* 14, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1967, str. 134–143.
- Gorenjska predilnica Škofja Loka 40*, jubilejna publikacija, Škofja Loka : Gorenjska predilnica, 1974.
- Gorenjska predilnica Škofja Loka 50*, jubilejna publikacija, Škofja Loka : Gorenjska predilnica, 1984.
- Holynski, Nada; Žontar, Majda; Kokalj Kočever, Monika: *Gorenjska industrija od manufaktur do danes : tovarne in njihovi izdelki*, Kranj : Gorenjski muzej, 1992.
- Jenko, Jože: Vloga Škofje Loke v snovanju železniškega omrežja, v: *Loški razgledi* 6, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1959, str. 182–200.
- Jenko, Jože: Zgodovinski razvoj projekta železnice Škofja Loka–Divača (–Trst), v: *Loški razgledi* 11, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1964, str. 82–101.
- Logar, Vladimir: Kratek prerez loškega gospodarstva, v: *Loški razgledi* 2, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1955, str. 87–92.
- Masterl, Marijan: Nova pilarna v Retečah, v: *Loški razgledi* 2, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1955, str. 93–99.
- Naglič, Miha: Škofja Loka: kraj, ki je bil v Evropi že leta 973. V: *Spomeniki in junaki : Knjiga gorenjske prešernosti*, Gorenjska 2000–2001, letnik LIII, Priloga Gorenjskega glasa, šte. 100, Kranj 2000, str. 121–139.
- Občina Škofja Loka 1953–1957 : gospodarski, družbeni in kulturni razvoj*, Škofja Loka 1957.
- Olip, Pavel: Pregled razvoja škofjeloške lesne industrije, v: *Loški razgledi* 5, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1958, str. 185–187.
- Pirih, Nataša: »Jesharna« v Škofji Loki, v: *Loški razgledi* 36, Škofja Loka 1989, str. 55–63.
- Planina, France: Škofja Loka s Poljansko in Selško dolino, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1976.
- Primožič, Vinko: Ob 30-letnici modne konfekcije Kroj v Škofji Loki, v: *Loški razgledi* 24, Škofja Loka 1977, str. 176–177.
- Lukančič, Cecilija: Ob stoletnici mlekarnice (1899–1999), v: *Kmetijsko združenstvo in mlekarstvo na Loškem : jubilejni zbornik ob stoletnici ustanovitve Mlekarske zadruge in mlekarnice v Škofji Loki*, Škofja Loka, 1999, str. 27–40.
- Slovenski almanah 1994*, Ljubljana : Založba Delo Novice, 1994, str. 108–109.
- Spominski zbornik Slovenije : ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije*, Ljubljana 1939, str. 649.
- Sterle, Meta: *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja : 20. stoletje : Občina Škofja Loka*, Ljubljana 1984, str. 84–86.
- Šega, Judita: Štiri generacije škofjeloških Krennerjev, 1. del, v: *Loški razgledi* 47, Škofja Loka :

- Muzejsko društvo, 2000, str. 45–68.
- Šega, Judita: Štiri generacije škofjeloških Krennerjev, 2. del, v: *Loški razgledi* 48, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2001, str. 51–66.
- Šešir Škofja Loka : spominska knjižica ob 40-letnici stavke v tovarni klobukov Šešir, Škofja Loka 1975, str. 2–3.
- Šolc, Leopold: 150 strokovnjakov in 7000 konjskih moči, v: *Loški razgledi* 12, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1965, str. 68–81.
- Štukl, Franc: Prispevki k poznavanju lokalnega gospodarstva v Škofji Loki od leta 1945 do okrog 1960, v: *Loški razgledi* 35, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1988, str. 57–70.
- Štukl, France: Prispevki k privatni proizvodnji v Škofji Loki od cehov do leta 1941, v: *Loški razgledi* 47, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2000, str. 31–44.
- Tušek, Janez: Poskus orisa razvoja lesne industrije na Trati pri Škofji Loki, v: *Loški razgledi* 23, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1976, str. 123–127.
- Tušek, Janez: Šeširjevih sedem desetletij, v: *Loški razgledi* 37, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1990, str. 11–16.
- Žargi, Štefan: Termo postal Knauf Insulation, v: *Gorenjski glas*, 9. november 2007.

Tovarniška glasila:

- LTH: *Delo in uspeh* : glasilo SOZD LTH Škofja Loka, 1969–1987.
- Jelovica: *Jelovica: glasilo delovnega kolektiva Jelovica, lesna industrija Škofja Loka*, 1972–1983.
- EGP: *Odprte strani* : glasilo delovnega kolektiva EGP Škofja Loka, 1977–1989.
- Gorenjska predilnica: *Glasnik delovnega kolektiva Gorenjske predilnice Škofja Loka*, 1988–1990.

Summary

Brief review of the development of industry in the Škofja Loka area

Škofja Loka intensively exploited its natural attributes. Because of the tradition of guilds and local small crafts and the relatively late arrival of the railway (1870), industry in the Škofja Loka area developed fairly late. The first industrial plant was Krenner's cloth mill, which from 1894, with surplus electricity, brought lighting to Škofja Loka, which thus became the first town in Carniola to have public electric lighting.

A flourishing of industry occurred between the two wars, when new companies were founded, such as the Šešir hat factory, Thaler's blanket production, the Brumen and Thaler textile factory and Škofjeloška predilnica. The wood processing plants of Heinrihar, Dolenc and Caleari represented the centre of the wood industry in Trata in Škofja Loka. The factory of G. F. Schneider was famous for the production of high quality water turbines. Mlinostav manufactured agricultural, baking and related machinery and accessories for trading in such products. Škofja Loka vinegar plant supplied its products not only to the Škofja Loka area but also a good part of Gorenjska. The Banovina Dairy School had a special industrial plant.

After the Second World War, new companies began to operate in Škofja Loka, main-

ly in Trata industrial zone. These expanded over the years, built new plants, modernised, enlarged and supplemented their production programs and sold their products on the Yugoslav market. In this period, there was a considerable influx of labour from agriculture people and later from other Yugoslav republics. Because of the need for housing, therefore, new settlements were created (Frankovo naselje, Hafnerjevo naselje and Groharjevo naselje etc.). With the new labour force and the creation of new factories (Gradis, Limos, Kroj, Elra, EGP – Embalažno grafično podjetje and others) or the transformation of old ones (Jelovica, Motor/Loške tovarne hladilnikov LTH, Peks, Termika), industry flourished in Škofja Loka. After independence in 1991, the economy had to face the loss of the Yugoslav market and adaptation to a market economy. Škofja Loka industry overcame the crisis and relatively successfully reoriented to foreign markets. The crisis was too severe for some companies, though, (e.g., LTH, Kroj, LIO) and they were forced into bankruptcy.